

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte onsdag den 25. mai 1955 kl. 10.

Formann: F i n n M o e .

Til stede var:

Bøyum, Hambro, Konrad Knudsen, Finn Moe, Selvik, Harald Torp, Vatnaland, Johan Wiik, Wikborg, Oscar Torp, Røiseland og Smitt Ingebretsen.

Fra Regjeringen møtte utenriksminister Lange og statsråd Handahl.

Etter anmodning av utenriksministeren ble dessuten følgende herrer fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: Utenriksråd Skylstad, statssekretær Dag Bryn, ekspedisjonssjef Thore Boye, byråsjef Einar Anstensen og byråsjef Georg Kristiansen.

Formannen: Som det sto i innkallelsen, avholdes dette møte for at utenriksministeren kan gi en redegjørelse for det siste møte i NATO-rådet, som fant sted i første halvdel av mai. Nå er jo forholdet at Islands president kommer hit i dag, så begge de tilstedeværende statsråder er forpliktet til å møte ved ankomsten. Møtet må derfor slutte kl. 11.30, men hvis det da er behov for å fortsette, får vi ta et nytt møte fredag formiddag.

Jeg gir ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Det møte i Atlanterhavspaktens Råd som ble avviklet i Paris 9., 10. og 11. mai var av en litt annen karakter enn de statsrådsmøtene vi hittil har hatt, for så vidt som det bare var utenriksministrene som deltok og det utelukkende var utenrikspolitiske spørsmål, ikke forsvarspolitiske eller andre, som ble behandlet.

Åpningsmøtet var en offentlig seremoni for å markere Vest-Tysklands tiltreden i Atlanterhavspakten etter at Parisavtalene var ratifisert av samtlige medlemsland. Der holdt hver av de 14 utenriksministre fra de hittidige medlemsstater korte taler i anledning av Tysklands tiltreden, og til slutt svarte så forbundskansler Adenauer på velkomsttalene. Der forekom ikke noe av spesiell interesse i disse talene, bortsett fra at det kanskje kan være verd å peke på at forbundskansler Adenauer i sin svartale la sterk vekt på at Atlanterhavspakten ikke bare er en forsvarsallianse, men at traktaten gir grunnlag for et samarbeid også på et langt videre felt, og han understreket spesielt de oppgaver som er nevnt i paktens art. 2, som oppfordrer folkene til å samarbeide på det økonomiske og kulturelle område for å fremme den alminnelige velferd og trygge sin felles kulturarv. Han gav en høytidelig forsikring om at forbundsregjeringen etter beste evne vil gjøre sitt til å samarbeide også på de områder.

Av større interesse var de påfølgende møtene, som var lukkede møter, til dels lukkede møter med begrenset deltakelse både fra Sekretariatet og fra de enkelte delegasjoner, for at ikke forsamlingen skulle bli for stor. Når der sitter

representanter for 15 regjeringer rundt bordet, skal det ikke mange rådgivere til for hver enkelt før man har et ganske stort møte.

Jeg tror en kan si som en alminnelig karakteristikk av møtet denne gang at det markerte et fremskritt i forhold til tidligere møter ved at diskusjonen var mer åpen, og at det var meget få innlegg som var på forhånd utarbeidede erklæringer. Det alt overveiende antall innlegg var debattinnlegg, som svar på tidligere innlegg i debatten, så det var en virkelig meningsutveksling, og en meningsutveksling hvor der på visse punkter kom frem ganske sterkt avvikende oppfatninger, uten at det foranlediget noen irritasjon eller noen stemningsutbrudd fra dem fra hvem der ble tatt avstand – for å si det på den måten.

Den første diskusjonen foregikk på grunnlag av et dokument som nå er gått inn som et fast ledd i statsrådsmøtene, et dokument som utarbeides av Sekretariatet i samarbeid med delegasjonene, om utviklingslinjene i Sovjet-Samveldets politikk. Det dokument nevnte jeg litt om i det møte vi hadde her før vi reiste ned, så jeg skal ikke komme nærmere inn på det, men det kan kanskje være av interesse å si litt om det som kom frem fra de enkelte utenriksministre under diskusjonen.

Hovedinntrykket – og der var det ingen meningsforskjell – var at fordi om det nå var tegn som tydet på en omlegning i hvert fall av taktikken fra sovjetisk side, som åpnet muligheter for en forhandlingskontakt, så lå det ikke i det noe grunnlag for å forandre hovedlinjene i den politikk som har vært ført fra Atlanterhavsmaktenes side. De som særlig understreket det, var den amerikanske utenriksminister, den tyrkiske visestatsminister og den franske utenriksminister. De advarte alle mot en tendens som de mente gjorde seg gjeldende innenfor den offentlige opinion, til nå å slappe av og si: Vel, nå går vi mot en forhandlingsperiode, da kan det ikke være nødvendig å opprettholde en så stor innsats på forsvarsoppbygningens område. Det var ingen som markerte noen dissens i forhold til den oppfatningen som særlig disse tre gav uttrykk for.

Ellers ble det også understreket at man nå hadde grunnlag for å konstatere at man ikke burde la seg påvirke av sovjetiske trusler, men hvis de møtte en fast holdning, hvis de planer man hadde lagt ble gjennomført trass i truslene, viste det seg at russerne var realister nok til å innrette seg på kjensgjerningene. Det siste eksempel på det var truslene om hva som ville skje om Parisavtalene ble ratifisert, at da ville det ikke bli tale om noen forhandling om Tysklands samling i det hele tatt. Allerede før statsrådsmøtet i Paris forelå det imidlertid sterke indikasjoner på at de nå allikevel var villige til å forhandle både om det spørsmålet og andre internasjonale spørsmål.

Av særskilt interesse var forbundskansler Adenauers innlegg. Det hadde vært spurt, ikke så meget i debatten som underhånden, om ikke Sovjets endrede holdning i det østerrikske spørsmål kunne ha ganske sterk virkning på tysk opinion. Vi var jo inne på det under vår diskusjon her i det forrige møtet også. Adenauers oppfatning var at man i tysk opinion stort sett var fullstendig på det rene med at løsningen for Østerrike ikke uten videre kunne overføres på Tyskland, fordi man var klar over at i Østerrike hadde der aldri vært skapt noen folkedemokratisk stat i en del av landet, mens det var gjort i den sovjetiske sonen i Tyskland. Tyskerne lot seg

derfor ikke påvirke i noen nevneverdig grad av russernes forsøk på nå å fremstille den østerrikske løsning som et eksempel for løsningen av det tyske problem. Adenauer kunne avgi en høytidelig erklæring om at samtlige koalisjonspartier – han hadde vært i kontakt med dem alle umiddelbart før sin avreise til Paris – var tilhengere av å fortsette den politikk regjeringen hittil hadde ført, med nær tilknytning til de vestlige demokratiene, og at de ikke hadde i tankene å bruke Parisavtalene og tilslutningen til det vestlige samarbeid som en brikke i et spill om Tysklands samling. Han understreket også at holdningen i Øst-Tyskland var god. Det siste eksemplet var at det fra de kommunistiske myndigheters side hadde vært øvet et meget sterkt press på ungdommen for å få den til å delta i ateistiske ungdomsdemonstrasjoner i kommunistisk regi, men trass i dette meget sterke presset var det mindre enn 10 % av den østtyske ungdommen som var møtt frem til disse demonstrasjoner.

Etter denne alminnelige debatten om sovjetisk politikk, gikk en så over til det som var hovedpunktet på dagsordenen – spørsmål til de forestående forhandlinger med Sovjet-Samveldet, derunder det østerrikske spørsmål, Tysklandsspørsmålet, og spørsmålet om en sikkerhetsordning for Europa. Vi fikk først av utenriksminister Pinay, på vegne av de tre stormaktene, en redegjørelse for de drøftinger som hadde foregått mellom stormaktenes ambassadører om det østerrikske spørsmål. Det er i mellomtiden begivenhetene gått langt forbi det som ble sagt på møtet i Paris, så jeg tror ikke jeg skal oppta tiden her med å referere noe av det. Akkurat på det tidspunkt da vi satt sammen, var der jo oppstått visse vanskeligheter, slik at stormaktenes utenriksministre var noe forbeholdne overfor utsiktene til å kunne ta turen til Wien i flukt med Parismøtet. Men som vi alle vet, ble de vanskelighetene løst i løpet av de to dagene som fulgte umiddelbart etter Parismøtet, og traktaten kunne altså undertegnes, takket være innrømmelser fra sovjetisk side i siste omgang.

Men hvor det gjaldt spørsmålet om forestående forhandlinger om andre problemer, kan det ha sin interesse å gjengi noen av hovedpunktene i det Pinay der la frem på vegne av de tre. Han fremholdt meget sterkt at de tre vestlige stormakters grunnleggende mål fortsatt var å nå frem til et samlet Tyskland på grunnlag av frie valg, og at dette frie og samlede Tyskland skulle ha full frihet til å gå inn i samarbeid med de vestlige maktene hvis det så ønsket.

Et annet punkt som ble understreket på nytt, var at det kunne ikke være tale om å begynne drøftinger av noen fredstraktat for Tyskland uten at representanter for et samlet Tyskland, utgått av frie valg, var med i slike forhandlinger. For det tredje hevdet Pinay at et eventuelt russisk forslag om nøytralisering av Tyskland som forhåndsbetingelse for en løsning av Tysklandsspørsmålet, ikke var akseptabelt – det er det som Dulles nå igjen har understreket i sin erklæring i går – et samlet Tyskland måtte stå fritt til selv å trekke opp linjene for sin utenrikspolitikk. Han understreket videre at Vestmaktene ikke kunne godta eventuelle forslag om hel eller delvis tilbaketrekning av troppene fra Tyskland før en fredsavtale var undertegnet, fordi det i realiteten ville innebære en forhåndsaksept av nøytralitetstanken. For Østerrikes vedkommende er jo forholdet det at det er først etter at traktaten er trådt i kraft, altså ikke bare undertegnet, men ratifisert, at tilbaketrekningen av troppene

skal skje, og det er jo det som må bli mønster for Tyskland etter Vestmaktenes oppfatning.

Hvor det gjaldt det europeiske sikkerhetsproblem sa Pinay at man var enige om at det fra Vestmaktenes side måtte legges frem konstruktive forslag om en alminnelig sikkerhetsordning som kunne minske spenningen. Der kunne det tenkes flere muligheter.

En ordning basert på erklæringer om å avholde seg fra aggresjon og maktanvendelse, og med sanksjoner slik at ethvert land som krenket ordningen, ville miste enhver støtte fra de andre land. Det kunne være spørsmål om gjensidige støtteavtaler med eller uten grensegarantier, og det kunne være spørsmål om en ordning på grunnlag av kontroll med og begrensning av rustningene. Og hvor det gjaldt dette med kontroll med og begrensning av rustningene, var det Vestmaktenes hensikt å fortsette arbeidet for å nå dit, selv om man ikke skulle komme noen vei i Tysklandsspørsmålet.

Jeg forsøkte utenom møtene under en samtale jeg hadde med McMillan å få noe mer konkret tak i hvilke forestillinger man gjorde seg om hvor langt det ville være mulig å gå i innrømmelser fra Vestmaktenes side overfor sovjetiske ønskemål, for å oppnå en ordning i Tysklandsspørsmålet. Jeg sa at det ville være av stor interesse for alle oss som ikke direkte skulle delta i forhandlingene, om vi kunne få en orientering på dette punkt i det samlede møte. Til det sa McMillan (som i og for seg rimelig var) at det ville være aldeles umulig å innlate seg på i et møte hvor det sitter en 40-50 mennesker, å begynne å antyde hvilke innrømmelser man kunne tenke seg å gi. Det ville være det samme som å spille fra seg kortene før forhandlingene overhodet var begynt. Av samme grunn følte han seg forpliktet til ikke å si noe annet enn rent antydningssvis, selv i en privat samtale.

Jeg tror det i og for seg er et saklig helt holdbart argument, men jeg har en liten mistanke om at der bak det også lå den ting at ennå ihvertfall hadde de ikke rukket seg imellom å komme problemene noe særlig konkret inn på livet. En må vel der nøkternt regne med at det først er etter at de britiske valgene er unnagjort, i tiden mellom valgene og møte i San Francisco – hvor det nå later til å være på det rene at de fire stormakters utenriksministre kommer til å være til stede – at arbeidet blir intensivert med å avklare spørsmålet om grensene for de innrømmelser som eventuelt kan tilbys under forutsetning av tilstrekkelige motytelser fra sovjetisk side.

I den debatt som fulgte etter Pinays fremstilling og etter innlegg også fra utenriksminister Dulles' side, var det for mitt vedkommende ikke grunnlag for annet enn i et ganske, ganske kort innlegg å understreke at vi ikke så noen grunn til å forandre den politikk som vi hittil har fulgt, eller til å slappe av i arbeidet med å bygge opp til de minstemål man er enige om, at vi måtte gjøre hva der overhodet var mulig å gjøre fra vår side for å utforske til bunds om der nå forelå reelle muligheter for å få løst problemene gjennom forhandling, at det ville kreve en god del smidighet fra Vestmaktenes side, men at forutsetningen for å kunne opptre med den nødvendige smidighet var at man var helt klart på det rene med hvor grensene gikk for hva man kunne yte av innrømmelser.

De synsmåtene var der enighet om fra alle dem som tok ordet. Man kan vel si det slik at der var visse nyanser. Den som var mest skeptisk, mest redd for at hele den endrede russiske holdning bare var en felle for de vestlige maktene, var den tyrkiske visestatsminister, som var meget redd, særlig for at tanken om et nøytralt belte skulle smitte. Jeg spurte ham etterpå underhånden hva det var han hadde i tankene. Han sa at han hadde inntrykk av at tanken om nøytralitet allerede hadde gjort ganske sterkt inntrykk i Jugoslavia, og at den også hadde gjort ganske sterkt inntrykk i hele den arabiske verden. Det var da særlig landene på begge sider av Tyrkia han var redd for skulle la seg påvirke for sterkt av denne tanken om et nøytralt belte, som nå ser ut til å være et hovedtema, ihvertfall i propagandaplanen i russisk politikk. Hvor langt de har forventninger om at de skal kunne få til en løsning av Tysklandsspørsmålet på grunnlag av en nøytralisering, føler jeg meg ikke så sikker på. Det vi har fått av opplysninger om de inntrykk som de østerrikske forhandlerne kom tilbake med fra Moskva, tyder på at man på sovjetisk hold ser ganske nøkternt på mulighetene for å nå noen store resultater i denne omgang hvor det gjelder Tysklandsproblemet. Og det samme var tilfelle fra både amerikansk, britisk og vesttysk hold under diskusjonene i Paris. Særlig advarte forbundskansler Adenauer meget sterkt mot den tro at en eventuell konferanse på høyeste nivå kunne føre til resultater i første omgang eller i en fart. Han fremholdt at man måtte regne med at i beste fall gikk man nå inn i en forhandlingsperiode hvor kanskje ikke én, men flere konferanser måtte til, og det kunne vare både måneder og år før man nådde noen resultater. Det samme uttalte McMillan for sin del.

Den amerikanske utenriksminister understreket at det initiativ som stormaktene ville ta – det var jo mens vi satt der nede ennå at invitasjonen utgikk – nødvendigvis i første omgang måtte være et begrenset initiativ. Han fremholdt spesielt at de fire stormaktene bare kunne så å si kartlegge forhandlingsfeltet og bli enige om behandlingsmåten for hvert enkelt av de problemer som man kom til var modne for forhandling. Han pekte på at en rekke av disse problemene berørte direkte land utenom de fires krets, og hver eneste gang man kom inn på spørsmål som berørte andre enn de fire, ville man insistere på at vedkommende land kom med som likeberettiget partner i forhandlingene.

Hvor det gjaldt spørsmålet om samling av Tyskland spesielt, sa Dulles seg enig i at man måtte være forberedt på at det ville kunne ta meget lang tid å finne en løsning, men han sa også at man ikke skulle utelukke den mulighet at der kunne skje uventede ting, og han pekte på at for få måneder siden var det ikke mange som trodde at russerne ville gå med på å la Østerrike få en akseptabel statsavtale, men av grunner som det var meget vanskelig for oss å analysere, hadde de allikevel nå endret sin holdning der. Man kunne ikke utelukke at lignende ting kunne skje også i forhold til andre problemer.

Et annet punkt som han la stor vekt på – og det er jo kommet frem i offentlige erklæringer siden – var at det ville være en fare for at forhandlinger med Russland kunne skape det inntrykk at den vestlige verden uten videre anerkjente alt som var skjedd i vasallstatene, og han var meget opptatt av at det inntrykk ikke måtte få festne seg. Det var ikke spørsmål om å befri Øst-Europa med våpenmakt,

det understreket han meget sterkt, men de vestlige demokratiene måtte arbeide ut fra det håp at den samme utvikling som hadde skapt en endret russisk holdning til Østerrike, også etter hvert kunne komme til å få innvirkning på den russiske holdning overfor vasallstatene. Han nevnte som et forhandlingsmål som man burde føle seg frem imot, at vasallstatene fikk en lignende status eller et lignende forhold til Sovjet-Samveldet som det Finnland i dag har.

Det var ett punkt i forbindelse med diskusjonen om den østerrikske traktaten som har en litt videre interesse også nå, og det var spørsmålet om formene for en garanti for den østerrikske nøytralitet. Der var jo situasjonen den at de østerrikske forhandlere i Moskva forpliktet seg til to ting: For det første å arbeide for at den østerrikske nasjonalforsamling skulle vedta en forpliktende erklæring om at Østerrike ønsket å følge en nøytralitetspolitikk, og for det annet som et østerriksk initiativ, å søke oppnådd en garanti fra de fire stormaktene for Østerrikes integritet og ukrenkelighet. Altså ikke for nøytraliteten som sådan, men for landets integritet og ukrenkelighet.

Nå var det på det rene alt under møtet i Paris at dette ikke på noe hold ble stilt som forhåndsbetingelse for undertegning av traktaten, men man regnet med at traktaten ikke ville bli ratifisert før der var funnet en løsning på det spørsmål, og at den altså ikke ville kunne tre i kraft. Man sa da fra de vestlige stormakters hold at man regnet med at det måtte kunne la seg gjøre å finne en akseptabel løsning, og utenriksminister Spaak, som spilte en meget aktiv rolle under hele møtet, og var den som stort sett stilte de ubehagelige spørsmål, spurte ganske enkelt hvordan stormaktene egentlig hadde tenkt seg å garantere integriteten til et land som ingen av dem hadde felles grenser med.

Det var noen andre av oss som fulgte opp, og det viste seg da at det problemet hadde de ikke tenkt igjennom til bunds. Det ble antydnet at man kunne finne en slik løsning på grunnlag av FN-charterets bestemmelser om rett til gjennommarsj o.s.v., men der måtte det gjøres oppmerksom på at Østerrike ligger omgitt av en rekke land som i hvert fall i dag ikke er medlemmer av de Forente Nasjoner – det gjelder Italia, det gjelder Sveits, det gjelder Vest-Tyskland – slik at det ikke var noen løsning på problemet. Jeg tror det var et nokså alminnelig inntrykk at det satte de tre vestlige makter i en noe pinlig situasjon, fordi det var helt åpenbart at spørsmålet ikke var gjennomtenkt til bunds. Så jeg tror man skal være forberedt på at på det område kan det komme til å melde seg vanskeligheter og komplikasjoner i den nærmeste tid fremover, som vil kunne forsinke ratifisering og ikraftsettelsen av den østerrikske traktat.

Vi fikk videre under møtet i Paris en redegjørelse fra utenriksminister Pearson om hvor man ved begynnelsen av møtet stod i nedrustningsforhandlingene, som jo har pågått i de siste 10-12 ukene i en underkomite av FN's nedrustningskommisjon i London. Den redegjørelsen er det heller ingen grunn for meg til å gjenta, for den er også blitt foreldet, idet Sovjet-Samveldets representant, Malik, mens vi satt sammen i Paris, den 10. mai, la frem helt nye forslag fra sovjetisk side som skapte en helt ny situasjon i nedrustningsforhandlingene.

Om de nye forslagene var det ikke mulig å få noen diskusjon på møtet i Paris, for vi kjente dem bare i korte byråmeldinger, de forelå ikke som dokument for noen av oss før vi gikk fra hverandre. Det er i all fall meget ordrike forslag, og det er en merkelig blanding av propaganda og – så vidt jeg kan se – meget reelle tilbud om innrømmelser. Det er tilbud om innrømmelser innpakket i et meget vel beregnet propagandautstyr.

De reelle innrømmelser gjelder, så vidt jeg kan se, følgende ting:

Mens Sovjet-Samveldet tidligere tviholdt på at nedrustningen for de konvensjonelle styrkers vedkommende skulle komme *etter* et forbud mot atomvåpen, har russerne nå gått fra kravet om å begynne med forbud mot atomvåpen. – Det hadde de alt gjort tidligere - . Men hittil har Sovjet-Samveldet holdt på at nedrustningen for de konvensjonelle styrkers vedkommende skulle skje som en prosentvis nedrustning. Nedsettelse med 1/3 har vært standardforslaget. Mot det har Vestmaktene sagt at skal det være noen mening i det, skal man få en nedrustning som skaper noen balanse, må det være en nedrustning til absolutte grenser. I disse forslagene av 10. mai aksepterer Sovjet-Samveldet de absolutte grenser som har vært antydnet fra Vestmaktene: at De Forente Stater, Sovjet-Samveldet og China skal gå ned fra 1 ½ til 1 million mann og at Storbritannia og Frankrike skal gå ned til 650 000 mann hver som øvre grense for sine mannskaper.

Så har Sovjet-Samveldet hittil foreslått at forbudet mot atomvåpen – det var deres første rettettposisjon – skulle inntre når nedrustningen for de konvensjonelle styrkers vedkommende var gjennomført med 50 prosent. Vestmaktenes opprinnelige utgangsstilling var at man kunne først ta fatt på forbud mot atomvåpen etter at nedrustningen for de konvensjonelle styrkers vedkommende var ført helt frem til det nivå man var blitt enig om, men de har antydnet et kompromiss på 75 prosent. Dette kompromissforslag aksepterer russerne i dette sitt utspill av 10. mai.

Det ser også ut – men der er det uklare – som om de har beveget seg et stykke nærmere Vestmaktenes forslag hvor det gjelder kontrollorganet. Det er den uklareste delen av hele forslaget. Men også der betegner dette forslaget en fullstendig og total desavouering av hele propagandaen hittil for et absolutt forbud mot atomvåpen som innledning og begynnelse. Russerne bruker i sin argumentering for sitt nye forslag tildels nøyaktig de argumenter som fra vestlig hold har vært ført i marken mot nettopp den «freds»-propaganda. De slår i virkeligheten bena under hele den propaganda som de selv har tatt initiativet til gjennom de såkalte «fredskomiteer» og «fredsråd.»

Fremdeles er, som sagt, forslaget med hensyn til kontrollorgan altfor uklart til at man kan slå seg til ro med det. Men det ser likevel ut som om de fra russisk side nå er villige til å gå inn på en diskusjon i større utstrekning. Bl.a. foreslår de konkret at et internasjonalt kontrollorgan skal ha inspektørgrupper, da forutsetningsvis av blandet nasjonalitet, i samtlige de land som er med i Nedrustningskommisjonen, og plasert på strategisk viktige steder hvor de har mulighet for å iaktta og melde fra om eventuelle konsentrasjoner av tropper, flystyrker eller marine-enheter. Så vidt jeg skjønner, betyr det et skritt ut over de standpunkter de hittil har tatt fra sovjetisk side. Men det er ennå helt uklart, så vidt

jeg kan lese forslaget, i hvor høy grad dette kontrollorgan skal ha adgang til å virke uavhengig av veto i Sikkerhetsrådet, og siden det ikke er sagt uttrykkelig at det skal kunne virke uavhengig av veto i Sikkerhetsrådet, må man gå ut fra at de fremdeles holder på at Sikkerhetsrådet med vetoretten skal være det avgjørende organ for inngrep.

Disse ting er det nå, etter de opplysninger vi har fått, stillet meget inntrengende spørsmål om fra de vestlige medlemmene i underkomiteen av Nedrustningskommisjonen. Den har så tatt pause i sine forhandlinger og skal tre sammen igjen i New York 1. juni, for at det sovjetiske medlem i mellomtiden kan bringe på det rene i hvilken utstrekning han er i stand til å svare på spørsmålene som er blitt stillet om disse ting. Men det som er skjedd, betyr i hvert fall at det nå er kommet bevegelse igjen i diskusjonen om nedrustningsproblemene.

På møtet i Paris fikk vi, ved siden av at man tok opp de problemene som jeg hittil har nevnt, også orienteringer – men bare orienteringer til etterretning – om en rekke spørsmål av felles interesse som vedrører områder utenfor Atlanterhavspaktens geografiske område. Det gjaldt Midt-Østen og Det Fjerne Østen.

Hvor det gjaldt Midt-Østen, ga den tyrkiske visestatsminister en redegjørelse for det arbeid som den tyrkiske regjering har gjort for å bygge ut et alliansesystem. Det var da særlig den tyrkisk-irakske pakt han oppholdt seg ved. Den tyrkisk-pakistanske pakt hadde det for så vidt vært orientering om i det Faste Råd tidligere. Han kom inn på den motstand som Tyrkia i dette arbeid hadde møtt fra medlemmer av Den arabiske liga, særlig fra Egypt og fra Saudia-Arabia. Han mente å kunne si at den iranske regjerings holdning var oppmuntrende, og at man med tiden kanskje kunne vente seg at landet kunne slutte seg til den tyrkisk-irakske forsvarsavtalen. Bortsett fra Egypt og Saudia-Arabia mente han at det for øyeblikket ikke var noen av araberstatene som aktivt motarbeidet tanken om et slikt forsvarsforbund.

Etter hans redegjørelse gav både den amerikanske og den britiske utenriksminister uttrykk for sin glede over og sin sympati for det initiativ som var tatt fra tyrkisk side, mens derimot både den greske og den franske utenriksminister ga uttrykk for meget sterke reservasjoner.

Den greske utenriksminister hevdet at Den arabiske liga, som omfatter samtlige de arabiske land, var en politisk realitet som man måtte regne med, og det ville ikke en gang være riktig å forsøke å bryte den opp. Selv om man kunne være enig i det langsiktige mål som lå bak det tyrkiske initiativ, måtte man konstatere at resultatene hittil var begrenset og hadde bidratt til å øke forvirringen og skjerpe gammel mistenksomhet de arabiske land imellom, og det så den greske utenriksminister ikke som noen vinning. Han understreket til slutt at Hellas ikke kunne slutte seg til noe forbund som kunne ha til virkning at det svekket samholdet mellom de arabiske land.

Lignende synsmåter ga den franske utenriksminister Pinay uttrykk for. Han hevdet at selv om den tyrkisk-irakske pakt var forsvarlig fra et militært synspunkt, hadde den politisk sett ikke bidratt til å forenkle situasjonen, som alt var meget komplisert, og i den øyeblikkelige situasjon mente Frankrike derfor å tjene fredens

sak best ved ikke å slutte seg til noen slik avtale. Det er vel ikke tvil om at bak denne reserverte holdning fra fransk side, ligger også i høy grad hensynet til den brogede situasjon de har i Nord-Afrika, som aktivt oppmuntrer den arabiske nasjonalistbevegelsen i de franske nordafrikanske områdene – det er jo Radio Cairo som er den viktigste propagandasentralen for hele den nasjonalistiske bevegelse der.

Hvor det gjaldt det Fjerne Østen, ga utenriksminister Dulles en redegjørelse for De Forente Staters syn på hele situasjonen der. Han tok sitt utgangspunkt i at det var en av grunntesene i kommunistisk politikk helt fra Lenins tid at veien til seier i Vest gikk gjennom revolusjoner i koloniverdenen i øst. Fra amerikansk synspunkt, hevdet han, var de farer som truet i øst, like store som de farer man sto overfor i Europa. Særlig understreket han meget sterkt at det kommunistiske regime i China var langt mer direkte aggressivt, krigersk aggressivt, enn russerne hadde vært i etterkrigsperioden. Mens russerne hadde unngått åpen krig, hadde det kommunistiske regime i China gått til direkte maktanvendelse i Korea og i Tibet, hadde gitt utstrakt støtte til krigshandlingene i Vietminh, og også utført en direkte krigersk politikk i Formosa-stredet, overfor kystøyene spesielt.

Han pekte videre på den fare det representerte at foruten den store masse av kinesere – bortimot 600 millioner på selve det kinesiske fastlandsområde, fantes store kinesiske kolonier på flere millioner i praktisk talt hvert eneste land i det Fjerne Østen, altså i Øst-Asia og Sørøst-Asia, og at de bevisst ble bearbeidet fra Peking-regjeringens side med sikte på å vareta dens interesser i hele området.

Men selv om trusselen var stor og maktmidlene på kinesisk side i stadig vekst, regnet man ikke fra amerikansk side med at Øst-Asia måtte oppgis. Der var så store verdier å ta vare på at man måtte gjøre det som gjøres kunne for å hindre en videre ekspansjon. Man måtte altså føre den samme containment-politikk overfor China som man har ført og fører overfor Sovjet-Samveldet.

Han fremhevet spesielt betydningen av Japans industripotential, råstoffene i Malaya, i Indonesia, og videre også den fare det ville representere for Australia og New Zealand som utposter for den vestlige verden, hvis den kinesiske innflytelsen skulle bli helt dominerende i hele Sørøst-Asia. Etter amerikansk oppfatning, hevdet han, gikk forsvarslinjen i dag fra Eleutene i nord, over Japan, Sør-Korea, Formosa, Filippinene, Australia og New Zealand. Og hvis Formosa falt ut som ledd i denne kjeden, ville det kunne føre til at hele kjeden raknet – kanskje ikke i første rekke på grunn av Formosas strategiske betydning, men fordi en oppgivelse av Formosa kunne føre til et skred i de andre landene. Han tenker der sikkert på virkningen i Sør-Korea, på Filippinene og virkningen i Japan. Den amerikanske regjering, sa han, var derfor fast bestemt på at Formosa ikke måtte falle i kommunistenes hender. Men han understreket at De Forente Stater hverken juridisk eller moralsk var forpliktet til å forsvare kystøyene Quemoy og Matsu. De øyene ville bare bli forsvart dersom det var ganske klart at et angrep mot dem måtte sees som et ledd i et angrep på Formosa, og den vurderingen lå hos De Forente Staters president. Man måtte også legge merke til, mente han, at de kinesiske kommunistene i sin propaganda ikke gjorde noen forskjell på Formosa og de to øygruppene ved kysten.

Han understreket videre at den amerikanske politikken i Østen bygget på de samme grunnsetningene som deres politikk i Europa: Man ønsket ikke å foreta seg noen handlinger som kunne virke provoserende. Man ønsket ikke å bruke makt for å befri undertrykte folk. Men man ønsket å innta en fast holdning og å analysere omhyggelig de tilbud som kom, de hyrdetoner som lot seg høre, og man ville fortsette arbeidet for å bygge opp kollektive sikkerhetssystemer i det område som man hadde tatt opp i Europa.

Han la i det hele meget stor vekt på at man ikke måtte tro at der fantes noen «personlighetsspaltning» i amerikansk politikk, med ett ansikt vent mot øst og ett mot vest. Men man måtte ikke overse at De Forente Stater er en Stillehavsmakt ved siden av å være en Atlanterhavsmakt, og at dette forholdet stadig mer aksentueres ved den folkeflytning som foregår i De Forente Stater fra de østlige områdene mot vest. Som et eksempel på hva det førte til i amerikansk indrepolitikk nevnte han at for øyeblikket var De Forente Staters visepresident, De Forente Staters høyesterettsjustitiarius og formannen for det ene av de to store partiene i Senatet alle fra California. De Forente Stater måtte ha en Stillehavspolitik som for dem måtte spille like stor rolle som deres Atlanterhavspolitik. Men han gjentok at politikken i begge retninger er basert på de samme prinsipper: et oppriktig ønske om å hindre krig, og en tro på at det oppnår man best hvis man er sterk og har vilje til å unngå provokasjoner og aggressive handlinger.

Dette er et meget sammentrengt referat av noen hovedpunkter. Hovedinntrykket som vi ble sittende med, var at Dulles hadde gitt en meget nyansert fremstilling med full forståelse for de reservasjoner som gjorde seg gjeldende på europeisk hold.

Dulles' innlegg ble holdt på slutten av et formiddagsmøte. Ved begynnelsen av ettermiddagsmøtet tok så utenriksminister Spaak ordet til et meget behendig og elegant formet, og samtidig meget åpenhjertig innlegg om europeisk syn på De Forente Staters Østen-politikk. Han tok sitt utgangspunkt i at vi alle var fullstendig på det rene med sannheten i dette at der ikke var ett amerikansk ansikt vendt mot øst og et annet vendt mot oss i Europa, men han pekte på hvor intenst kommunistene arbeider for å splitte De Forente Stater og Vest-Europa, og at de i sin propaganda, for å oppnå splittelsesvirkninger, konsentrerte oppmerksomheten om det Fjerne Østen og om de nyanser som var til stede mellom vest-europeisk og amerikansk oppfatning og reaksjon hvor det gjelder disse problemer.

Hvor det gjaldt Formosa-problemet, understreket Spaak at ingen ansvarlig europeisk politiker mente at Formosa i øyeblikket uten videre kunne overlates til kommunistene. Men han sa at det var helt annerledes hvor det gjaldt øyegruppene Quemoy og Matsu: Der hadde man i Vest-Europa meget vanskelig for å forstå at disse øyene kunne være av slik betydning at de fortjente å bli gjort til en trussel mot verdensfreden.

Videre understreket han at man i Europa så annerledes på Chiang Kai-shek enn man gjorde i De Forente Stater. I Europa mente man at Chiang Kai-sheks rolle var utspilt, og man var ytterst lite begeistret for hans stadig gjentatte krigerske erklæringer. Man mente i Europa at amerikanernes støtte til Chiang Kai-shek gjorde

forholdet til Folkerepublikken China meget vanskelig, mens det faktiske forhold er at det ikke er mulig å løse noen av problemene i det Fjerne Østen uten at Peking-regjeringen blir trukket inn i forhandlingene om løsningen av dem.

Spaak konkluderte med å si at det i det avvikende syn på disse problemene ligger en latent splittelsesfare, og han understreket at forholdet ble ikke bedre når man til stadighet kunne lese ytterliggående uttalelser fra amerikanerne i ganske fremtredende stillinger både i det militære og i det politiske liv. Han var klar over at uttalelsene ofte kom i pressen i en overdreven form, og derfor sluttet han med å si at en meningsutveksling i Atlanterhavspaktens Råd var av største betydning.

På dette innlegget reagerte utenriksminister Dulles ganske rolig med å si at han var klar over at der var disse forskjellige nyansene. Han ba om at man ikke måtte tillegge disse uttalelsene av krigersk karakter som falt, dels fra militært og dels fra politisk hold, altfor stor betydning, men holde seg til det som var den ansvarlige statsledelses politikk i De Forente Stater, som han hadde redegjort for.

Det var så åpenbart at Spaak hadde talt på samtliges vegne, at vi andre syntes ikke det var noen grunn til å understreke det han hadde sagt, ved formelt å slutte oss til. Det var ikke noen tvil som at Spaak, skjønt han opptrådte uten at det hadde vært noen forhåndskonferanse, hadde opptrådt som talsmann for de europeiske synsmåter.

I forbindelse med punktet om det Fjerne Østen fikk vi dessuten en redegjørelse fra den tyrkiske visestatsminister fra Bandoeng-konferansen. Tyrkia var jo det eneste av Atlanterhavspaktens land som hadde vært med der, og visestatsministeren hadde personlig ledet den tyrkiske delegasjonen til konferansen. For å si det ganske kort, så karakteriserte han stillingen på Bandoeng-konferansen slik at det var to hovedstrømninger som var kommet til uttrykk der. På den ene fløyen hadde man en utpreget nøytralistisk retning, representert av India med støtte fra Burma, Syria og Peking-regjeringen. På den andre fløyen sto en gruppe land som besto av Tyrkia, Pakistan, Filippinene og Japan, som gikk inn for å fremheve nødvendigheten av kollektive sikkerhetsavtaler, og pekte på den fare som kommunismen representerte i det Fjerne Østen.

Den tyrkiske regjering hadde sett det som sin hovedoppgave på Bandoeng-konferansen å arbeide for at konferansen ikke kom til å arte seg som en ensidig antivistlig manifestasjon eller som en nøytralistisk tilstelning. Visestatsministeren mente å kunne si at i samarbeid med de andre landene han hadde nevnt, og dessuten med støtte delvis også fra Ceylon, var det lyktes å hindre begge disse ting. I det kommuniké som avsluttet Bandoeng-konferansen, og i de resolusjoner som ble vedtatt, rettes jo kritikken mot alle former for kolonialisme, også implicite den sovjetiske, uten at Chou En-lai fant det opportunt å distansere seg fra den uttalelsen. Og der er heller ikke i noen av resolusjonene eller i kommunikéet noen forsømmelse av de kollektive sikkerhetsavtaler.

Nå tror jeg nok at den fremstilling som den tyrkiske visestatsminister ga, ikke ga noe fullstendig bilde. Han gikk over, uten egentlig å ta med i betraktningen, den meget sterke effekt som Chou En-lai oppnådde ved å opptre på den måten som han gjorde: alltid elskverdig, alltid medgjørilig, alltid villig til å godta de kompromisser

som man arbeidet seg frem til. Det er ikke tvil om at Bandoeng-konferansen for det kommunistiske China må sees som en betydelig seier i retning av først og fremst å komme ut av isolasjonen og å skape et visst tillitsforhold til en rekke av de ledende statsmenn innenfor den nøytralistiske blokken, men også utover den. Det er ikke tvil om at en mann som Ceylons statsminister er kommet tilbake fra Bandoeng-konferansen med et helt annet inntrykk av det kommunistiske China enn han hadde da han reiste. Men selv om den fremstilling vi fikk, altså ikke var noen fullstendig fremstilling, tror jeg nok man har rett til å si at Tyrkia gjorde en meget dyktig innsats på Bandoeng-konferansen for å hindre at den skulle få store skadevirkninger.

Jeg tror man – hvis jeg skal summere opp i et par punkter til slutt – kan si som jeg sa innledningsvis, at møtet i Paris betydde et meget viktig skritt henimot nærmere samarbeid og en større gjensidig forståelse hvor det gjelder hele det utenrikspolitiske felt, at derfor meningsutvekslingen var friere og mere åpen enn tidligere, og at den var gjennomstrømmet av en sterkere følelse av solidaritet mellom landene. Fra stormaktenes side ble det både i og utenom møtene stadig understreket den verdi de la på å få høre meninger og oppfatninger fra de mindre land, så de kunne ta hensyn til dem under sine overlegninger og under de forhandlinger som nå forestår.

Så er det et annet hovedpunkt som man kan fastslå, at hverken fra den vest-tyske regjerings side eller fra de vestlige stormaktsregjeringers side er der noen tanke på å bruke Vest-Tysklands medlemskap i Atlanterhavspakten som et byttmiddel for å oppnå konsesjoner fra Sovjetsamveldet. Forbundsrepublikkens minister her i byen oppsøkte meg i går. Han kom da direkte tilbake fra Bonn etter en liten ferie og kom med en forsikring om at det var den vest-tyske regjerings hensikt nå å oppfylle de forpliktelser den hadde påtatt seg, og gjennomføre den opprustning som den hadde forpliktet seg til gjennom medlemskapet i Vest-Unionen og Atlanterhavspakten «uten å forhaste oss», som han sa, men også uten å forhale noen ting. Vi har også gjennom den vest-tyske representant ved NATO's hovedkvarter, general Speidel, fått ganske utførlige opplysninger om de planer som nå foreligger for oppbyggingen av de vest-tyske styrkene, og i hvilke trinn man har tenkt seg at den skal foregå, så snart det nødvendige grunnlag i lovgivningen er lagt til rette. Det munnet ut i at de 10 divisjoner som har vært på tale, og som det er meningen å komme opp til, først vil være en realitet en gang i slutten av 1957 – ikke tidligere enn det og sannsynligvis ikke før i 1958.

Det tredje punkt jeg kunne nevne, er at man vel kan si at det at Østerrike nå ser ut til å få sin statsavtale, i en betydelig grad må ses som et resultat av Atlanterhavslandenes politikk. Denne vil derfor bli fortsatt etter samme linjer som hittil: å bygge ut det politiske og militære fellesskap, stadig å være åpen for forhandlinger bygget på fast samhold, villighet til smidighet og også villighet til tålmodighet, som ganske sikkert vil trenge i høy grad. Lester Pearson sa i et av sine innlegg omtrent dette – det tror jeg ga nokså godt uttrykk for grunnstemningen – at til tross for at den internasjonale spenningen er blitt noe redusert, er denne vår

verden fremdeles et farlig sted for den svake, den trette, den likeglade og den ensomme.

Formannen: Jeg får kanskje lov til å spørre Dem i direkte tilknytning til det som er sagt: Arbeider ikke Vest-Unionen med en viss standardisering av våpen innenfor A-paktens ramme?

Utenriksminister Lange: Jo, det er jo det som er blitt resultatet av det franske initiativ. Det franske initiativ gikk jo opprinnelig ut på at man innenfor den vest-europeiske union skulle hatt en felles våpeninnkjøpssentral, slik at ingen av medlemslandene overhodet skulle ha lov til å sette i gang produksjon av våpen uten etter bevilling fra dette organ. Det var det ikke mulig for britene eller for de andre å akseptere, og det er da kokt ned til det som nå er et britisk forslag. Dette legger hovedvekten på et samarbeid på interguvernmentalt grunnlag uten noen overnasjonale elementer, men med sikte på en videst mulig standardisering innenfor Vest-Unionen av de viktigste våpentypene. Det blir jo da et spørsmål som siden kan melde seg for andre medlemmer av Atlanterhavspakten, om den standardisering man der når frem til, også bør få videre virkning for de andre land.

Harald Torp: Får jeg spørre utenriksministeren om det i forbindelse med spørsmålet om Vest-Unionen er kommet frem noen antydninger om ønskeligheten av vårt medlemskap i Vest-Unionen på dette tidspunkt?

Utenriksminister Lange: Nei, det er det ikke.

Hambro: Jeg kunne ha lyst til å spørre utenriksministeren om en bestemt ting, - det er kanskje indiskret. Jeg synes at det svakeste i hele bildet er den amerikanske utenrikspolitikk. Det er vel og bra at Foster Dulles sier at man må skjelne mellom de ansvarlig statsmyndigheter og andre, men vi vet jo alle at deres stilling er meget svak, og at særlig Knowland som the majority leader i virkeligheten inntar en helt annen stilling i mange spørsmål enn Foster Dulles gjør.

Utenriksminister Lange: Heldigvis er han ikke «majority leader» nå.

Hambro: Men han har vært det inntil det aller siste, og han er vel den som har den største innflydelse der fremdeles. – Tror utenriksministeren at en stabilitet i amerikansk utenrikspolitikk med Foster Dulles som talsmann er noe å bygge på?

Utenriksminister Lange: Det er selvfølgelig et litt vanskelig spørsmål å svare på direkte, men jeg kan kanskje få lov til å si det slik at jeg har det inntrykk at det tok president Eisenhower godt og vel 1 ½ år virkelig å få tak på tingene i den amerikanske utenrikspolitikk, men at i det siste halve år og vel så det har han hatt et ganske annet tak på den enn før, og har grepet inn hver gang det holdt på å skje alvorlige ulykker. Jeg tror at dels i presidentens sterkere grep på det hele og dels i

det forhold at han nå kan arbeide med en demokratisk majoritet i Senatet og demokratisk ledelse i de avgjørende komiteer, ligger det den grad av garanti for stabilitet som man kan oppnå i en ufullkommen verden.

Selvik: Jeg festet meg ved at det ble sagt at man ville fortsette drøftelsen om nedrustningsspørsmålet, selv om man ikke kom noen synderlig vei med Tysklandsspørsmålet. Når det gjelder nedrustningsspørsmålet, skulle vel de innrømmelser som Sovjet-Samveldet nå har gjort, kanskje gjøre det mulig å fortsette diskusjonen på det punkt. Jeg ser det slik at det er av overmåte stor betydning at man kan fortsette å rådslå om dette spørsmål for et slikt forum. Naturligvis kommer det til debatt i FN, når man behandler rapporter fra Nedrustningskommisjonens arbeid, og der er det naturligvis også anledning til underhåndsdrøftelser, men jeg tror det har en ganske stor betydning at utenriksministrene kan holdes à jour med arbeidet og utveksle synspunkter.

Jeg fikk for en måneds tid siden hos utenriksministeren en oversikt utarbeidet av departementet om nedrustningsdebatten i FN. Det var et overmåte interessant dokument, og jeg tror at denne komites medlemmer ville ha nytte av å få et eksemplar hver, hvis det kunne være mulig.

Hambro: Har vi ikke fått det?

Utenriksminister Lange: Det er jo nå for så vidt foreldet, som det bare fører fremstillingen fram til i høst, og det avsluttes før den fase vi nå er inne i. Det tar hverken med det som skjedde under Londonforhandlingene nå i vår, eller de nye russiske forslagene. Men hvis det er et ønske om det, skal vi gjerne sende et eksemplar til hvert av medlemmene. Jeg vil bare gjøre oppmerksom på at det er ikke mer enn det jeg har nevnt, nå i øyeblikket. Vi har enda ikke rukket å få oversatt dette svære dokumentet og undergitt det en tilstrekkelig kritisk analyse til at vi kan si noe om det ut over de antydninger jeg ga i min redegjørelse.

Selvik: Det var der en svært god innføring i hele problemkomplekset og hele gangen i det, som jeg i all fall tror var meget nyttig og interessant.

Vanskeligheten ligger naturligvis i forholdet med kontrollorganet. Jeg forsto det slik at det fant sted en viss tilnærmelse også i det spørsmål i høst, og det som russerne nå har lagt fram, betegner vel en ytterligere tilnærmelse. Det må vel være klart at man kan ikke fire på det punkt at det må være et uavhengig kontrollorgan. Men i siste instans må vel Sikkerhetsrådet komme inn hvis det skal bli tale om å sette i verk noe når det skjer brudd på avtalen, og der kommer jo veto inn på et eller annet tidspunkt. Det er der vanskeligheten ligger, men der er vel situasjonen slik at heller ikke de andre stormaktene kan tenke seg å gi opp hele vetoretten – heller ikke på dette spesielle område, om det skulle gjelde handlinger eller inngrep fra FN's side.

Utenriksminister Lange: Nedrustningsspørsmålet er vel sannsynligvis det spørsmål hvor en forestående firemaktskonferanse vil ha det enklest når det gjelder behandlingsmåten. Der er det fra alle sider forutsetningen at det fortsatt skal håndteres i FN gjennom Nedrustningskommisjonen og dens underkommisjoner. Det man kan tenke seg å oppnå nå, er en viss avklaring av enkelte prinsipielle hovedspørsmål, så å si retningslinjer for det videre arbeid i Nedrustningskommisjonen og dens underkommisjoner.

Der er ganske riktig kontrollspørsmålet det vanskeligste. Hvor det gjelder kontrollen med atombombene, er jo de vestlige stormakters standpunkt at man må akseptere en overnasjonal løsning, d.v.s. en løsning hvor det ikke vil bli spørsmål om sanksjoner hvor vetoretten ikke gjelder, mens russerne stadig har insistert på at det må skje ved Sikkerhetsrådet, hvor vetoretten gjelder.

Noe lignende gjør seg også gjeldende, når man kommer til kontrollen med de konvensjonelle rustninger. Kontrollorganet får jo en svært begrenset verdi hvis inngrep kan stanses av et veto fra den makt som i tilfelle blir grepet i å overtre konvensjonen. Jeg tror derfor at man ikke kommer utenom å forsøke å finne en løsning som i hvert fall betyr et ganske alvorlig inngrep i stormaktenes vetorett.

Formannen: Er det flere som har spørsmål? - Det er ikke tilfellet. Da kan vi vel anse denne debatt for avsluttet.

Er det noen som har noe annet å bringe fram? - Det er ikke gjort, og vi kan da heve møtet.

Møtet hevet kl. 11.20.